

ΕΛΕΝΗ ΣΤΑΣΙΝΟΥ

Η ΓΥΝΑΙΚΑ
ΤΩΝ ΔΕΛΦΩΝ

Βίος και Πολιτεία
της Πηγής Κοντολεό

*Το βιβλίο αυτό αφιερώνεται
στον Αριστείδη Στασινό
τον αδελφό μου
που με έμαθε
Αντίσταση σε κάθε Διαβρωτική δύναμη*

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΤΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

«οιπόν, κόρη μου, να ξέρεις πως οι χειμώνες εκείνοι, στα χρόνια που άρχισαν τα χωριά στο Ραδοβίτσι να εξεγείρονται, παίρνανε διάφορα χρώματα. Γίνονταν γκριζοί, σαν τους ορίζοντες που μαύριζαν από σκληρούς έφιππους εισπράκτορες. Πράσινοι, σαν οι ελπίδες ανθίζανε στο απέραντο χιόνι της σκλαβιάς μας. Ρόδινοι χρωματίζονταν από τις ντροπαλές χαρές που δεν αφήνανε να βουλιάξουμε σε απελπισία. Γαλάζιοι, όταν οι φλέβες της Ελλάδας φούσκωναν και χτυπούσαν μέχρι εκεί.

»Δεκέμβρης ήταν, στα μέσα του, κι όλα έδειχναν πως κι αυτόν τον χρόνο δεν θά 'χαμε λευκόν χειμώνα. Είχαμε μαζωχτεί γύρω από μια καλή φωτιά... Ώρες ψάχναμε λύσεις...

»«Τώρα που ο Τούρκος τα έβαλε με τους δυνατούς, όφελος θα έχουμε. Όλο θα κοιτάει κατά πάνω και δεν θά 'χει μάτια για εμάς 'δώ κάτω», λέει ένας.

»«Έχεις λάθος, φοβάμαι. Τώρα που θ' απελπιστεί, θηρίο θα γίνει, ανήμερο», λέει άλλος.

»«Θηρίο ήταν από πάντα. Υπάρχει θηριότερο;» ακούστηκε κάποιος.

»«Το πληγωμένο θηρίο», συμπέραναν όλοι μαζί.

»Όλοι είδαμε τί μπορούσε να κάνει το πληγωμένο θηρίο.

»Ήδη ο νέος Αλβανός διοικητής Σουλεϊμάν μπέης Φράσαρης, είχε αυξήσει τη φορολογία των Ελλήνων προκειμένου να συντηρήσει τους οχτακόσιους άντρες που είχε στις διαταγές του. Το ποτήρι όμως ξεχείλισε το φθινόπωρο του 1853, ακριβώς τότε που άρχισε ο Ρωσοτουρκικός Πόλεμος. Διότι τότε άρχισαν οι οικονομικές δυσχέρειες των Τούρκων. Προκειμένου λοιπόν να συντηρήσουν τα στρατεύματα δόθηκε διαταγή να εισπραχτούν πάση θυσία και οι φόροι οι καθυστερημένοι, αλλά ιδίως –άκουσον-άκουσον!– να εισπραχθούν οι φόροι του επόμενου έτους. Οι Ραδοβιζιώτες μαζί κι εγώ, μάταια απορήσαμε.

»Πώς γίνεται να φορολογηθούμε για αγαθά που δεν έχουμε ακόμα παράγει;

»Απάντηση δεν βρέθηκε, όμως ο Φράσαρης χωρίς να χάσει καιρό, οργάνωσε αποσπάσματα και τα έστειλε στα χωριά μας. Στα χωριά του Ραδοβιζιού. Με το που μαθαίνεται πως προβαίνουν σε επιδρομές, οι άλλοι πρόκριτοι είπαν να ετοιμαστούμε για τα βουνά.

»«Εμείς είμαστε που εισπράττουμε τους φόρους, εμείς που τους πληρώνουμε» είπαν. “... Αν δεν μας βρουν εδώ, τί θα κάνουν, θα φύγουν. Δεν θα φύγουν;”

Μαύρο λεφούσι μαύρισε τον ορίζοντα. Κλαγγές, μπαταριές, αχολόγημα, ποδοβολητό άγριο, φωνές...

»«Πού ’ν’ οι εισπράχτορες;”

»«Τα τάλαρα του σουλτάνου!»

»«Πληρώστε ή πεθάντε!»

»«Πεθάντε!»

»Δύο καρβαλάρηδες, υπομίσθιοι, δεξιά-αριστερά του χωριού, με διαταγή να πυροβολούν στο ψαχνό

σαν κάποιος πάει να ξεφύγει. Δύο άλλοι βάλαν ανόρεχτα φωτιά σε δύο χορταποθήκες στη νότια πλευρά μη φύγουν οι κάτοικοι κατά την ελεύθερη Ελλάδα. Μάλιστα! ανόρεχτη φωτιά βάλανε! Γιατί οι υπομίσθιοι αλλιώς είχαν ξεκινήσει. Με σίγουρο μισθό το πρώτο. Άσε που οι χωριάτες, κτηνοτρόφοι ή παραγωγοί, όλο και εξαγόραζαν την εύνοιά τους. Ποιά ήταν η δουλειά τους; Να εμποδίζουν τα πλιάτσικα στα χωριά από τους παλιούς τους συντρόφους ή τους απελπισμένους κατσαπλιάδες και να βάνουν φραγμό στις αποδράσεις προς το Ελληνικό. Η διαταγή ήταν να μην ερημώσει το “Τουρκικό”, από χέρια που φέρνανε κέρδη στο Οθωμανικό Κράτος.

»Τα πράγματα άλλαξαν όμως. Κανείς πλέον δεν τους είχε σε υπόληψη, μήτε κανείς νοιαζόταν πώς θα ζήσουν τόσους μήνες απλήρωτοι ενώ οι Τούρκοι πλούτιζαν. Το μόνο που είχαν εξασφαλισμένο; Η ρετσινιά του πουλημένου.

»Πολλοί απ’ αυτούς έφυγαν αγανακτισμένοι. Σκαλτσογιάννης, Τσιγαρίδας, Κατσοιογιάννης. Αμ’ κι ο φόβος που άρχισε να σέρνεται ανάμεσα τους, λίγος ήταν;

»Δεν φαγώθηκε στα Ζυγοχώρια ο γέρο Κωστής Σκαλτσογιάννης; Τον Οκτώβρη του ’52, θαρρώ. Τιμώρησε κανείς τον υποδερβέναγα Ιμβραήμ Καστρινό που το έκανε; Ή λογοδότησε κανείς μήπως, σαν πολιορκήθηκε και ρημάχτηκε το σπίτι του Δημήτρη Σκαλτσογιάννη στην Άνω Πέτρα; Και τον ίδιο μήνα δεν ήταν που ο Φράσαρης σκότωσε τον Γιάννη Ψαρογιάννη; Έφταιγαν που οι οπαδοί του Ψαρογιάννη κήρυξαν το Ραδοβίζι σε ανυπακοή και ανέλαβαν αγώνα εναντίον του κατακτητή;

»Α, λέγαμε για τη φωτιά! Που λες, η ανόρεχτη φωτιά σύρθηκε στα νωπά χόρτα διστακτικά στην

αρχή. Η μυρωδιά της έκανε πηχτό μαύρο σύννεφο κι απλώθηκε σερνάμενο. Σε λίγο, που έβρισκε στεγνότερα τα διπλανά, άρχισε να τα τρώει αργά στην αρχή, ταχύτατα και λαίμαργα κατόπιν.

»“Πού ’ν’ οι εισπράχτορες;” φώναζαν οι επιδρομείς “Φέρτε τα τάλαρα του σουλτάνου μας!” ουρλιάζανε και παίρνανε φαλάγγι σπίτια, ζωντανά, ανθρώπους.

»Έπεσαν οι πόρτες οι διπλομανταλωμένες. Τ’άλογα στα πισινά πόδια, κλοτσούσαν τα χαμηλά παραθύρια που τρίβονταν σε σκληθρες ξύλων, απ’ τη φτώχεια και τους καιρούς μισοφαγωμένα.

»Σπάραζαν τα βρέφη στη σαρμανίτσα κι οι αγκαλιές οι ξυλιασμένες δεν τα παρηγορούσαν. Ανήμποροι γερόντοι τρίζανε από τον φόβο, ξύλα που ο παγετός σακατεύει τους λιγοστούς χυμούς. Κι ύστερα οι άντρες, πού χάθηκαν όλοι;

»“Πού ’ν’ οι αφέντες σας;” ρώτησαν τις γυναίκες...

»“Εγώ, αφέντη μ’, έχω τούτον ’δώ!” είπε μια παραλοϊσμένη απ’ τη φρέσκια γέννα την παράωρη, κι έδειξε το παιδί που ήταν ακόμα με το λουρί της ενωμένο.

»“Τότε κι εγώ θα σε ξελευτερώσω μια και καλή...!” γρούζει ένας Αλβανός και κατεβάζει το γιαταγάνι του κάθετα, να τους κάνει κομμάτια τέσσερα. Δεν πρόκαμε. Απ’ τ’ αχούρι τινάχτηκε η φωτιά.

»Δυναμωμένη τώρα και σίγουρη φωτιά. Μεστωμένη. Δεκέμβρης μήνας κι όλα παγωμένα. Μα κάτι οι καρποί κάτι η τζίβα, το άχυρο στις στρωμένες τα λίγα λάδια, ξύλα και χράμια, βελέντζες κι η μάνητα -ιδίως η μάνητα του αλλόθρησκου- κάνανε δουλειά. Εδώ. Εκεί. Πέρα. Κάτω. Μια-μια εστία, όχι η συνεχόμενη των δασών που καίγονταν από κεραυνούς. Σπαρτές. Σαν το κακό που σπέρνανε οι γεωργοί του θανάτου. Κι οι φλόγες σηκώθηκαν να φαν τα άσπρα σύννεφα,

να τα δούμε στα βουνά πρόκριτοι κι οπλισμένοι, που φύγαμε να μελετήσουμε τα πρόποντα για τον αγώνα. Μυαλά ήταν αυτά. Πρώτα αυτά έπρεπε να σωθούν. Γυναίκες και γέροι, πολλοί γίνονται κι αξία μικρή... Η Πατρίδα, μία και πολύτιμη, κι ο Θεός να με συγχωρέσει.

»Την επόμενη ημέρα θα έβλεπαν τα μικρά πεύκα λίγο εξ' απ' το χωριό, μαύρα και γυαλιστερά σαν χιλιάδες κορακόφτερα να έχουν καθίσει στους μέχρι χτες ζωντανούς κορμούς των. Γιατί σήμερα ήσαν νεκρά. Κι η νέκρα αυτή άπλωνε πλοκάμια να πνίξει κάθε ήχο ζωντάνιας στο χωριό. Το χωριό, που όμως αντιστεκόταν. Γιατί ανάμεσα σε λυγμούς, κραυγές πόνου και κατάρες, ξύνανε τις στάχτες απ' τα πυρπολημένα, διάσωζαν κομμάτια από μισόκαυστα ξύλινα χρειώδη, τάβλες, τραπέζια, σκαμνιά, έκοβαν υπολείμματα από τα μάλλινα, να φτιάξουν νέα, από μπαλώματα ζωής και θανάτου.

»Κάποιοι πηγαινοέρχονταν και γιάτρευαν με σοφίες τους εφιάλτες των παιδιών, άλλοι έφτιαχναν επιθέματα για τους τραυματισμένους. Δεν ήσαν και λίγοι αυτοί οι τελευταίοι. Αλλά άδικα κι άτιμα χτυπημένοι. Γυναικόπαιδα το πολύ. Κάποιοι άντρες δεν παραπονήθηκαν για τις βουρδουλιές που φάγανε, γιατί βρέθηκαν γυναίκες καταπλακωμένες από δοκάρια, κάποια χτυπημένα από οπλές αλόγων, αιμόφυρτη, ενώ φυγάδευε παιδιά.

»Αλήθεια, πού τα φυγάδευε; Αφού είχε κυκλωθεί το χωριό από άπιστους που σαν γίγαντες καταστροφής τρίζανε τα δόντια τους κι ο ήχος αυτός μπόλιασε τόσο βαθιά τα πάντα που, απ' την επαύριον, θα άκουγες τους τριγμούς να βγαίνουν από τους θάμνους τις καλύβες τις γκριζόμαυρες, από τις σταχτιές στέγες

και τα λειψά χαγιάτια από τις καμινάδες που χάσκανε ειρωνικά στο χιόνι που ετοιμαζόταν να κατέβει.

»Κατέβηκε το χιόνι. Ήταν 23 του Δεκεμβρη που νύχτωσε λευκότητα και ξημέρωσε παραμονή Χριστούγεννα. Κι εκεί που όλοι κοιμήθηκαν στριμωγμένοι ο ένας δίπλα στον άλλον για το κρύο, μισοπεθαμένοι, να ανοίξουν κουρασμένα μάτια στην άγνωστη τύχη της ημέρας, για να ιδούν τί; Πως κάποιο χέρι μυστικά τη νύχτα είχε στολίσει γιορτινό το καμένο χωριό.

»Κι είδαν οι κάτοικοι στις ξεχαρβαλωμένες πόρτες, καφετιά κουκουνάρια να σχηματίζουν γράμματα και τα γράμματα λέξεις γλυκιές. “Ελλάδα” “Δίκιο” “Αγώνας” “Λευτεριά”. Και στην πλατειούλα μπρος στην εκκλησιά πάνω στο απάτητο χιόνι με σμέρτα και φύλλα, η πανανθρώπινη ευχή για ελπίδα “Χριστός Γεννάται” γραμμένη.

»Τα έμαθαν πρόκριτοι κι οπλίτες μόλις κατεβήκαμε απ’ τα βουνά.

»“Ετούτο μόνο μία μπορούσε να το κάνει” συμφωνήσανε όλοι κι εγώ. Αυτή τη μια, που πάντα με εξέπληττε, την αγάπησα ακόμα περισσότερο».

Ο ύπνος έκανε φτερά απ’ τα μάτια της Πηγής. Ανακάθεται για να πάρει τις βεβαιώσεις από τον πατέρα της.

«Εκείνη στόλισε το χωριό, ε;»

«Εκείνη!»

«Κι ήταν όμορφη, ε;»

«Περίκαλλη».

«Με ποιά έμοιαζε λες;»

«Ίδια με εσένα. Εσένα μοναχά».

Ο Αργύρης κοιτά τη θυγατέρα του να λάμπει ευχαρίστηση.

«Άμε τώρα, σύρε να ξεκουραστείς», λέει κι αναρωτιέται για άλλη μια φορά αν κάνει καλά που τημπολιάζει με ιστορίες απ' τη σκληρή πραγματικότητα. «Να ξεκουραστώ κι ελόγου μου, πού 'χω αύριο ταξίδι».

Ο άντρας, που νανούριζε την κόρη του με ιστορίες αληθινές, θέλει να μείνει μόνος με τις αναμνήσεις του. Κλείνει τα μάτια.

«Οι πρόκριτοι είχαν υποχρέωση να φύγουν, είχαν όλοι πει τότε... Αυτοί πληρώνανε τους φόρους για λογαριασμό όλων. Σαν έλειπαν θα έπρεπε οι Αλβανοί εισπράκτορες να φύγουν άπρακτοι. Οι δειλοί...!»

Έπρεπε! Αλλά δεν το έκαναν. Γιατί ο Φράσαρης, από τον Σαλήκ Πασά στα Γιάννινα όπου είχε πάει εσπευσμένα, δύο πράματα είχε καταφέρει: να αυξήσει τους άντρες του με άλλους πεντακόσιους και να πάρει τη βούλα για τη θανάτωση των χριστιανών, χωρίς χάσιμο χρόνου και διαδικασίες.

Όχι. Δεν φύγανε άπρακτοι. Και πήραν και έδωκαν, κάψανε, βρόμισαν και σπείρανε...

«Θα έρθουμε να πάρουμε τις σπορές μας σαν μεγάλωσουν» είπαν στις γυναίκες που έφαχναν μαχαίρια να βγάλουν τα σπλάχνα τους μαζί με τα μολεμένα φυτέματα.

Ήταν μικρή όμως η θυγατέρα του, να τη βρομίσει με «μολεμένα φυτέματα». Πολύ μικρή. Αργότερα θα της αποκάλυπτε τις αποτρόπαιες πλευρές μιας κατοχής. Για τώρα θα ανασάνει ήχους.

Τα βήματα της να ανεβαίνουν τα ξύλινα σκαλιά για την κάμαρά της.

Τα ριγίσματα του ανέμου στις φυλλωσιές. Ή μήπως είναι κύματα που ανακατεύουν άμμο στις ακτές;